

LIETUVOS NACIONALINE M. MAŽVYDO BIBLIOTEKA

mpkslas → menas literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1986
SPALIO MĖN. 18 d. / OCTOBER 18, 1986
PART TWO - Nr. 204(37)

Lietuvių poezija pasaulinės poezijos kontekste

TOMAS VENCLOVA

Šiame numeryje:
Baigiame Katedros statybą.
Lietuvių poezija pasaulinės poezijos kontekste.
Tarptautinis dėmesys Pabaltijo krikščionybei.
Trisdešimt trečiasis Santaros-Šviesos suvažiavimas.
Balio Augino eilėraščiai.
Vakaras su dailininke Jone Kvietyte.
Chicagos teatruose.
Nauji leidiniai.
Kultūrinė kronika.

Kertinė Parasė

Baigiame Katedros statybą

Profesoriaus Broniaus Vaškeli, Lituanistikos katedros vedėjo Illinois universitete, Chicagoje, žodis 1986 m. spalio mėn. 4 d. Lituanistikos katedros vajui užbaigti pokylio metu Jaunimo centre, Chicagoje.

Gerbiami Lituanistikos katedros statytojai!

Šiandieninio pobūvio džiaugsmas dvigubas: baigiame Katedros statybą ir pratiesiame šimtmečiais puoselėtą tradiciją. Lietuvos kaime dar nebaigus statomo namo, vos surėmus iš gegnių ir grebėstų stogo griaučius, meistrai iškeldavo virš jo vainiką. Tada šeimininkas pakviesdavo meistrus už vaišėmis apkrautų skobnių. Švėsdavo pabaigtuves, o po to uždengdavo namo stogą.

Šiandien Katedros meistrai ir Katedros šeimininkai drauge prie vaišių stalo dalijasi didelio ryžto igyvendinimo džiaugsmu. Neabejotina, kad bus uždengtas Katedros stogas. Neabejotina, kad artimoje ateityje bus nugaleti finansiniai stipendijų sunkumai ir visi norintieji galės studijuoti lietuvių kalbą, literatūrą, kultūrą.

Šį rudenį Lituanistikos katedra pradėjo trečiuosius akademinis metus. Katedroje yra devyni aspirantai: dvi aspirantės siekia daktaro laipsnio ir šešios aspirantės ir vienas aspirantas — magistro. (Dvi aspirantės dėl

finansinių ir kitų priežasčių yra akademinėse atostogose). Studentų, angliškai vadinamų „undergraduates“, nežymiai sumažėjo. Tokių svyravimų būna akademiniam gyvenime. Iš viso studentų ir aspirantų į lituanistikos kursus yra užsiregistravę 32 asmenys.

Pirmas Katedros absolventas Vilius Dundzila 1985 metų pavasarį gavo magistro laipsnį. Doktorantė Dana Račiūnaitė išklauė visus reikiamus kursus ir netrukus laikys daktaro egzaminus, o po to rašys disertaciją. Trys aspirantės — Alma Jakimavičiūtė, Vita Linkevičiūtė-Storey ir Danutė Rukšytė — ruošiasi ateinantį pavasarį laikyti magistro egzaminus.

Jūsų dėka auga lietuvių švietimo ir aukštojo mokslo centras Išeivijoje. Jūsų dėka prilygome ir kai kuriais atvejais net pralenkėme gausias ir gerai organizuotas etnines grupes. Išeivį daugiau negu tautietį savoje žemėje lydi lyg šešėlis priminimas: „Redde quod debes“ (gražink, ką privalai). Jūsų dėka

Lietuvoje neretai sakoma, kad mūsų poezija yra pasiekusi pasaulinius standartus, virtusi pasaulinio literatūrinio proceso dalimi. Šičia, Išeivijoje, esame truputį kuklesni ir realistiškesni. Bet ir pas mus dažnas prisitaria, jog Lietuva, netekusi valstybingumo ir politinės laisvės, kompensavo tuos praradimus kitoje srityje — kultūroje; anot vieno mūsų intelektualo, menas tenai, ir ypač poezija, švytįs nelyginant naktinis žiedas. Paprastai esu optimistas, bet su šia nuomone man norisi truputį pasiginčyti. Ar ji kartais nevirsta lėkštu savęs teisinimu, savigyra, perdėtu tautiniu pasididžiavimu? Juk nė vienas mūsų poetas neprasimušė į pasaulinę areną. Išimtis — ir tai dalinė — tėra du senų laikų klasikai, Donelaitis ir Baranuskas. O po to jau neatrodo, kad būtume kam nors įdomūs, išskyrus save pačius. Su džiaugsmu rankiojame faktus faktelius: štai Putinas 1952 metais įtrauktas į pasaulinės lyrikos antologiją (tokių antologijų yra mažiausiai tūkstantis, ir į devyni šimtai devyniasdešimt devynias (paprastai mūsų pačių pastangomis). Sovietų valdžia negalėjo laiko ir pinigų, garsindama tokius oficialiuosius bardus kaip Miezėlaitis — o rezultatai minimalūs: keliolika ar keliasdešimt knygelių, paprastai SSSR ir Rytų Europos kalbomis, kurių šiandien niekas neskaito, o kas skaitė — pelnytai užmiršo. Neturime Miłoszo ar Herberto, kaip lenkai; neturime Seiferto,

Išeivis gali prisidėti prie institucijos kūrimo, kuri, reikia tikėtis, pragyvens mus visus. Jėgu mūsų vaikų vaikai nebesidoms lietuvių kalba bei kultūra, kaltė nekris ant šios Išeivių kartos — ji atlika, ką privalėjo atlikti savo tautai.

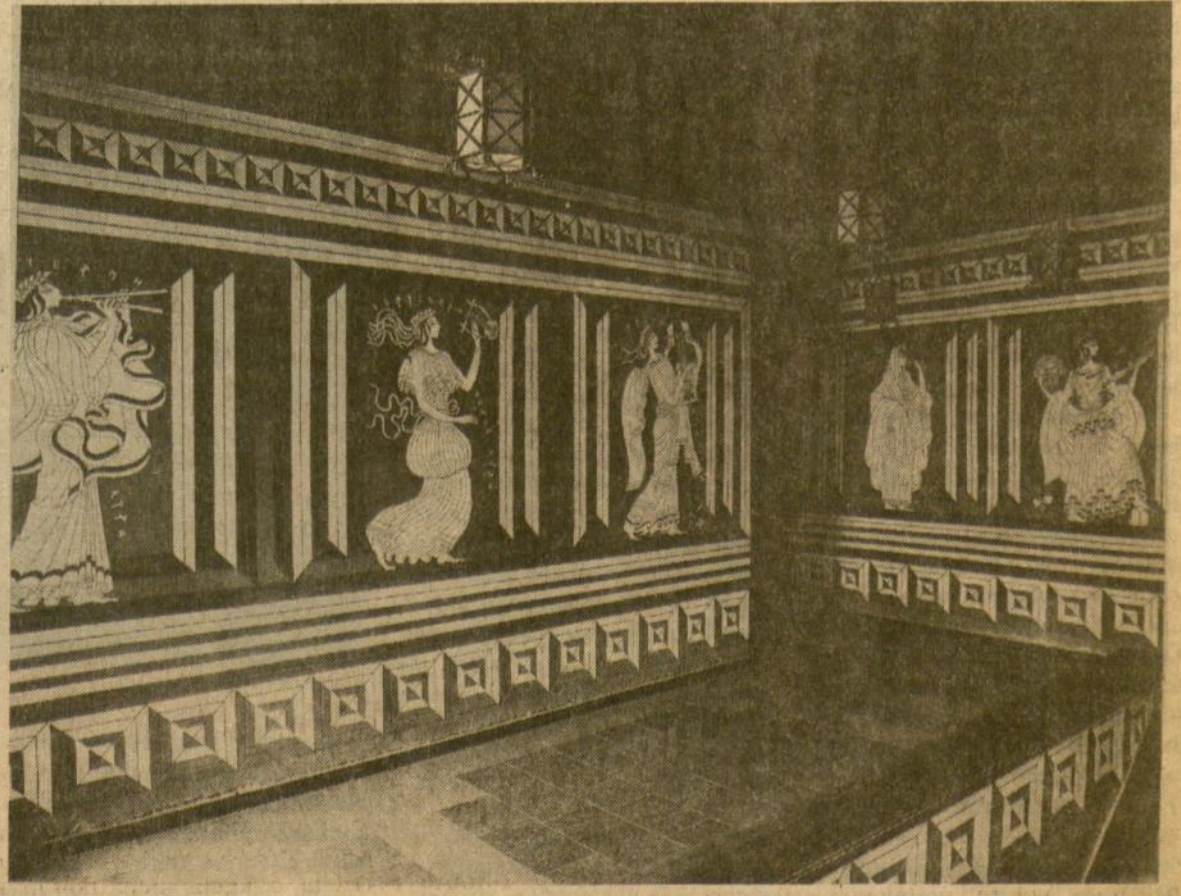
Tebūnie Lituanistikos katedra lietuviybės uostu ir asimiliacijos ir nutautėjimo vėtrų!

Bronius Vaškeli

kaip čekai; neturime Brodskio, kaip rusai. Net ir pati šio straipsnio tema implikuoja tam tikrą „nepilnavertiškumo kompleksą“. Nei amerikiečiui, nei prancūzui, nei pagaliau tam pačiam lenkui, čekui, juo labiau rusui nė į galvą neateis kalbėti apie savo poeziją pasauliniame kontekste, nes jis puikiai žino, kad ta poezija yra svarbi pasaulinio konteksto dalis. Mes tuo abejojame, ir abejojame ne be reikalo; juo dažniau bandome užgniaužti savo abejones skambiais žodžiais.

Lietuvių poezija — ir iš viso kultūra — teka dviem srovėm, tėvyneje ir Vakaruose. Tokioje padėtyje buvo ir tebera daug kultūrų. Priminsiu ryškius pavyzdžius — lenkai devyniolikajame amžiuje ir ispanai dvidešimtajame. Renuosi būtent tuos pavyzdžius, nes jie vienu atžvilgiu panašūs į lietuviškąjį: tarp krašto ir Išeivijos nėra esminės priešingybės (kiek kitaip buvo atsitikę rusams po 1917 metų ar vokiečiams po 1933 metų). Su tokiu tvirtinimu nesutiks vienas kitas tautinės drausmės gynėjas pas mus — ir, žinoma, nesutiks oficialūs kritikai Lietuvoje. Mūsų kultūros esminė vienovė suabejota kaip netgi dažnas įžvalgesnis mokslininkas, kad ir Rimvydas Šilbajoris. Knygoje *Žodžiai ir prasmė* (Chicago, 1982) jis rašo: „Kartą nuo krašto katastrofos pabėgė, mes nustojom teisės jame likusius žmones rikiuoti į mūsų pačių vertybių skalę“. Šilbajorio recenzentas Lietuvoje, Vitas Areska, atsiliepia: „Tai blaivi pozicija“ (tikriausiai nė nepastebėdamas, jog tuo pačiu pripažįsta: taip, kraštą ištiko katastrofa). Ką gi, man neteko bėgti nuo krašto katastrofos: bendrau krašte, pačiame tos katastrofos įkarštyje, paskui pagal savo ne per didžiausias išgalas bandžiau jai priešintis ir buvau išstumtas į Vakarus (net ir Vakaruose nebėgau, kol valdžia, nebežinodama ką su tokiu keistu atveju daryti, atėmė man pilietybę). Todėl žinau tenykštės visuomenės vertybių skalę ir galiu paliudyti, kad ji bent devyniasdešimt penkiais procentais yra tokia pat, kaip ir Išeivijoje: neginčijamas nacionalizmas, dažnai peraugas į ksenofobiją, žavėjimasis Vakaraus (pirmiausia jų materialinėmis galimybėmis), noras išsaugoti Lietuvos ypatingumą, atskirumą, o jei tik būtų įmanoma — atkurti nepriklausomybę; ir visa tai, kaip ir Išeivijoje, pridengta nevilties, cinizmo, dvasinio pasimetimo sluoksniu.

Skilimas į dvi sroves kultūrai ir poezijai nebūtinai yra pavojingas. Jis gali būti vaisingas: antroji, emigracinė srovė gali papildyti pirmąją, vykdyti tuos uždavinius, kurių pirmoji nepajėgia (nors ir labai norėtų). Kartais emigracinė srovė gali atsidurti priekyje, kaip lenkuose Mickevičiaus, Slovackio ir Norvido laikais (arba šiandien, Miłoszo laikais). Tačiau čia svarbios yra dvi sąlygos. Pirmą, deformuojantis sistemos poveikis krašte neturi peržengti tam tikrų ribų — turi likti erdvės normaliam dvasiniam gyvenimui; antra, turi būti palaikomas nuolatinis Išeivijos ir krašto ryšys. Kitą dvių srovių komplementarinis mechanizmas suirs. Del deformuojančio sistemos poveikio, tai jis gerokai įvairuoja; o dėl ryšio — visi

Rimtautas Gibavičius. Mūzos. Sgrafitas Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto vestibulyje. 1969.

žinome, kad jis palaikomas gana sunkiai. Krašto literatūra šičia — vienais ar kitais būdais — gauna visi, kas to pageidauja. Atvirkščio proceso beveik nėra. Tiesa, yra valdiški emigrantų leidiniai su kupiūromis ir „perkūnsargiais“, pasirodą per dideles šventes. Yra knygų kontrabanda — beje, gana sėkminga, bet negalinti pavaduoti normalios cirkuliacijos. Neseniai sveičiavėsi Amerikijoje mano senas pažįstamas Algimantas Bučys vanojo Išeivius, kad jie neišperką tokių žymių rašytojų, kaip Škėma ir Mackus, nors jų išleista vos po kelis šimtus egzempliorių. Turiu pasakyti, kad tai skandalinga demagogija. Jei Mackaus fondas — ar kita kuri mūsų leidykla — galėtų laisvai platinti savo knygas Lietuvoje, per trumpą laiką virstų didele įmone ir susikrautų milijonus. Mūsų, emigrantų, nėra daug: geriausiai atveju tiek, kiek Kuršėnų ar Lazdijų rajono gyventojų. Jei kiekvienas rajonas Lietuvoje gamintų tiek literatūros (tegu ir su neišvengiamu grafomanijos priedu), kiek gaminama emigracijoje, Lietuva savo kultūros laipsniu tikriausiai prašoktų Šveicariją ir Islandiją. Ne tai svarbu, kad Išeivijos rašytojai neišperkami (būtų išperkami, jei ne sovietų valdžia), o tai, kad jie yra. Tai, ką jie padarė, ateityje vis vien sugrįš į Lietuvą, ar tai sovietų valdžiai patiks, ar ne.

Bet šiandien padėtis Lietuvoje ir nepakankamas dviejų kultūros dalių ryšys mus vis dėlto silpnina ir menkina. Negana to, kad esame maža tauta — esame sunkesnėse sąlygose už daugelį tautų. Sunkios sąlygos vėlgį nebūtinai užkerta galimybę gimti gerai literatūrai, gerai poezijai. Lietuvių poezija galėtų būti įdomi pasauliui jau vien dėl to, kad mūsų tautos patirtis nekasdieniška. Procesai, būdingi šių dienų žmonijai, Lietuvoje plėtojosi itin aštriai, kraštutiniu pavidalu.

Lietuvoje buvo pereita iš tradicinės visuomenės į technologinę — itin žiauriu, brutaliu, stačiai katastrofišku būdu, su didžiuliais nuostoliais ir aukomis (be to, į tokią technologinę visuomenę, kuriai dėl sovietinės sistemos idiotizmo lemta likti

antrarušė ar trečiarušė). Tradicinė, bet gana sudėtinga ir adekvati ideologija buvo suardyta. Jos vietoje atsirado primityvi neva mokslinė ideologija (oficialiame lygmenyje) — ir grynai vartotojiškos aistros (neoficialiame lygmenyje). Panašus, tik ne toks negailestingas procesas vyksta visose ar beveik visose šalyse.

Lietuvoje įsivyravo totalitarinė prievarta, savivalė, minimalios pagarbos asmenybei stoka. Visiems jėga peršamos siauraprotės formulės, kurių netinkamumą seniai įrodė laikas. Praktiškai niekas tomis formulėmis netiki, todėl visi verčiami meluoti ir veidmainiauti. Absoliučiai neatsižvelgiama į visuomenės nuomonę, kuri šiaip ar taip jokiais normaliais kanalais negali reikštis. Žmogus jaučiasi pralaimėjęs prieš

totalitarinę galybę, senieji heroizmo ir pasipriešinimo modeliai yra žymia dalimi sukompromituoti. Bet drauge antihumaniškoji galybė skeldėja ir smunka, atsiranda naujų pasipriešinimo bei heroizmo modelių. Šie procesai vyksta bent pusėje žemės rutulio.

Pati mažos tautos egzistencija yra pavojuje. Ypatingą rūpestį kelia kalbos likimas. Beje, pavojus, kurį pabrėžia emigrantai ir daugelis žmonių Lietuvoje, — užmiršti savąją kalbą, surusėti, — šiuo metu nėra toks jau didelis. Kalba naikinama žymiai klastingiau, ne iš lauko, o iš vidaus — pripildoma totalitarinio leksi-kono ir totalitarinių mąstymo schemų, virsta naujakalbe, tuščiu kiautu, iš kurio palaiptinui išgauruoja žmogiškasis turinys. Šie procesai rūpi visoms mažesniosioms tautoms Rytuose — ir

(Nukelta į 2 psl.)

Lituanistikos katedros vajui užbaigti pokylyje: (sėdi) Stasė Vaškeliėnė, Lietuvos generalinis konsulas Vaclovas Kleiza, Asta Kleizienė, Illinois universiteto Chicagoje kancleris Donald Langenberg, ponis Langenberg, prof. Bronius Vaškeli; (stovi) PLB pirmininkas Vytautas Kamantas, Nijolė Remeikienė, PLB vicepirmininkas Tomas Remeikis, Gražina Kamantienė ir UIC slavistikos skyriaus dekanas prof. Nicholas Morasevich.

Nuotrauka Jono Tamaliūčio

Petras Mazūras. Nikė. 1978. Marmuras, granitas. Vilniaus universitetas.

Lietuvių poezija pasaulinės poezijos kontekste

(Atkelta iš 1 psl.)

netgi ne tikta mažesniosioms, ir netgi ne tikta Rytuose.

Gana daug lietuvių, atsidūrę egzilyje, atkartoję vieną iš svarbiausių XX amžiaus žmonių potyrių. Mūsų laikai — migracijos laikai, šaknų netekimo laikai. Beveik niekas nebemiršta toje vietoje, kurioje gimė. Tai atsitinka dažnai dėl okupacinės ar šiaip jau valdiškos prievartos, bet dažnai ir savo noru. Egzilai — pirmieji globalizuotos žmonijos nariai, ir už tremtį neretai dera dėkoti: ji tau suteikia pradininko, ateities žmogaus statusą, nekaltant jau apie tai, kad kartais išgelbsti gyvybę ir beveik visada suteikia laisvę.

Jei mūsų poezija būtų reaguoti į šiuos keturis iššūkius adekvačiai, ji būtų ne mažiau įdomi ir sviri už Miłoszo, Seiferto, Brodskio poeziją, ir net mūsų kalbos hermetiškumas čia negalėtų per daug pakenkti.

Ir Lietuvoje, ir emigracijoje buvo gana aiškiai reaguota į tautinį iššūkį. Atgimė tai, kas buvo primiršta nuo spaudos draudimo laikų — poeto žadintojo ir švietėjo tipas. Poezija vėl virto tautinės savignos būdu. Tai gal ir toloka nuo svarbiausių poezijos uždavinių, bet būna epochų, kada tai labai reikalinga. Deja, šių laikų žadintojai ir švietėjai kažkaip neprilygsta aušrininkams (nors eiliuoti moka geriau). Emigracijoje beveik visi poetai, ėmėsi šio uždavinio, nukrypo į senas klieses, išbandytas Maironio ir kitų, netinkančias naujai, daug žiauresnei ir painesnei epochai. Lietuva tapo šventenybe, apie kurią neleista kalbėti kritiškai ar ironiškai (ta nedrausim banded daryti nebent Mackus ar — visai kitokiam lygmenyje — Gustaitis). Pačiame krašte tautinė savignyba, nors tai ir keista, pastaruoju metu baigia virsti oficiozu. Kiek suprantu, ten jau niekas ypač netrukdo garbinti lietuvių kalbą, gilintis į priešistoriją, brėžti rizikingų paralelių tarp Mažvydo, Stukos, Daukanto, savęs paties ir taip toliau. Žmonės, apsisiautę naujųjų tautos žadintojų mantija, — pirmiausia, žinoma, Justinas Marcinkevičius, — man rodos, klaidina visuomenę. Pirmia, jie sutapatina ankstesnius istorinius pavojus su dabartiniu. O tai reiškia neįvertinti dabartinio pavojaus. Antra, jie koketuoją „tiesa“, niekada nepasakydami visos tiesos, netgi svarbiausios tiesos dalies (o jei nedrįsti pasakyti, tai ir nevaikind kovotojo už tiesą; juk yra žmonių, kurie išdrįso, tokių kaip Petkus, Skuodis ar Iešmantas). „Naujieji tautos žadintojai“ neatsisako totalitaristinio mąstymo. Prireikus jie pakartoja valdiškos peršamąsias siauraprotės formules;

bene dar dažniau nukrypsta į *Blut und Boden* mitus, kurie, tiesą pasakius, ne mažiau pavojingi už komunistinį mitą — turbūt pavojingesni, nes jais dar *galima patikėti*. Jonas Mačys-Kekštas kadaise vadino eilėraščius, primygtinai linksniuojančius „Lietuvėlė tėvynė!“, dykaduonių užsiėmimu. Ir manau, kad jis neklydo. Nors Marcinkevičiaus eilės pastaruoju metu tapo techniškai įdomios ir lingvistiškai elegantiškos — jos tėra „žvangantis varis ir skambantis kimbolas“, net jeigu Lietuvoje ir išėivijoje nestinga naivesnių žmonių, linkusių jas laikyti angelų kalba.

Neįmanoma suprasti totalitarinio pavojaus, jei matysim tik vieną jo aspektą — grėsmę tautai ir kalbai. Totalitarizmas gali palikti tautas ir kalbas, bet jis stengiasi pakirsti kai ką svarbesnio — individualinę tiesą, asmeninę atsakomybę, žmogaus moralinį potencialą. Be tu dalykų tauta virsta robotų minia, o kalba — tuščiažodžiavimu. Ir, deja, mūsų literatūra — nei Lietuvos viešajame gyvenime, nei pogrindyje, nei emigracijoje — dar nesugebėjo to pavojaus deramai suvokti ir išanalizuoti, kaip sugebėjo lenkų ir čekų rašytojai, ar netgi ne vienas rusų rašytojas. Kol to nepadarysime, i joki rimtesni pasaulinį kontekstą negalėsime įsijungti.

Bene daugiau žadantis atrodė reaguojimas į kiek kitokį iššūkį — archaiskos visuomenės, archaiskos sąmonės sunaikinimą. Senąją žemdirbių visatą pas mus sužlugdė irgi totalitarizmas — ir to niekada nedera užmiršti, tai suteikia mūsų istorinei patirčiai itin kartų prieškonj. Bet ir kraštuose, kuriems neteko pažinti totalitarizmo, ilgimasi pirmąsias organiškos būsenos (nors tasai organiškas dažnai būna įsivaizduojamas). Literatūra, pirmiausia poezija, išsaugo kažkokius rezervatus ar, kaip pasakė kažkuris vakarietis, „ola, išraižyta gražiais priešistoriniais piešiniais“. Gal kas ir nori gyventi oloje, bet, man rodos, verčiau gyventi istorijoje. Net ir katastrofiškoje.

Atkuriant (tiksliau pasakius, kuriant) pirmąsias pasaulėjautą, einama ir kitu keliu. Bene toliausiai juo eina Sigitas Geda, kurį seka ištisa mokyklėlė. Tai ne kas kita, kaip lietuviškas siurrealizmas (pas mus siurrealizmas, kaip ir daugelis kitų meno srovių, pavėlavo maždaug pusšimčiu metų): gražių patetiškų metaforų vėrimas ant nepabaigiamo siūlo — ir, tiesą pasakius, ne kas daugiau. Pasauliniame kontekste tokia poezija artimiausia bene Saint-John Perse'ui; bet ji turi ir grynai lietuviš-

Tomas Venclova

Nuotrauka Vytauto Maželio.

į pasaulinį kontekstą kažką savito ir vienintelio. Žavingos tos Martinaičio eilės — protingos, komiškos ir liūdnos. O vis dėlto net ir jose man kažkas užkliūva. Turbūt pats herojus — istorijos perkamas, parduodamas, mušamas, kariamas ir žnaibomas, suakmenėjus pasyvume. Jame daugelis tikriausiai atpažįsta save — ir randa savo nuodėmių atleidimą. Tai be abejonės Lietuva, bet toji Lietuva, kuri nepajėgia ir netgi nenori dorotis su dabartimi, virsti istorijos subjektu. Jei matysime *tiktai ją* — liūdni mūsų reikalai; tada visa mūsų kultūra bus tik etnografinis rezervatas ar, kaip pasakė kažkuris vakarietis, „ola, išraižyta gražiais priešistoriniais piešiniais“. Gal kas ir nori gyventi oloje, bet, man rodos, verčiau gyventi istorijoje. Net ir katastrofiškoje.

Atkuriant (tiksliau pasakius, kuriant) pirmąsias pasaulėjautą, einama ir kitu keliu. Bene toliausiai juo eina Sigitas Geda, kurį seka ištisa mokyklėlė. Tai ne kas kita, kaip lietuviškas siurrealizmas (pas mus siurrealizmas, kaip ir daugelis kitų meno srovių, pavėlavo maždaug pusšimčiu metų): gražių patetiškų metaforų vėrimas ant nepabaigiamo siūlo — ir, tiesą pasakius, ne kas daugiau. Pasauliniame kontekste tokia poezija artimiausia bene Saint-John Perse'ui; bet ji turi ir grynai lietuviš-

kų (nevisada pastebimų) šaknų, prisilieja prie ankstyvojo Sruogos, Kiršos, Inciūros, netgi Lasto. Kritikai apibrėžia ją gana miglotai — taip kad nebėjanti nei poetų skirtingumų, nei kokių aiškesnių tos poezijos bruožų (ir kyla bausis įtarimas: o gal ju iš viso nesama?). Pacituosiu apibrėžimus iš *Lietuvių literatūros istorijos* antrojo tomo (Vilnius, 1982): „pasaulio mislingumo nuovoka“, „refleksijos aktas, turis apnuoginti esmę“, „nuasmeninto, o drauge sudvasinto kalbėjimo intonacija“, „beribis vientisumas“, „paslapties nuėjimas“, „ramybės palaima“, „individualios sąmonės susilijimas su bendraisiais būties pavaldais“, „neapibrėžtas gilumas ir paslaptingas kintamumas“. Žodžiu, daugmaž tai, ką budistas pavadintų nirvana, o fizikas entropija. Be abejo, tai geriau už tokius ankstyvojo Mieželaičio perlus, kaip „Stalinas prie Nemuno“ („Iš širdies joni plakimo supratom, / Kaip giliai Vadas Lietuvą myli“). Bet ar ne laikas pasakyti, kad čia esama ir naujojiško suvienodėjimo, ir tuščiažodžiavimo, ir kartais šarlatanizmo (kurio, man rodos, nusideda Vytautas Bložė)? Ir pagaliau — tokia poezija, net autentiškoji ir talentingoji, teturi tiek bendro su tautos būtimi, kiek sapnas. Sapnas atspindi kai kuriuos kompleksus, kai ką galbūt išpranašauja, o svarbiausia — leidžia užsimiršti. Bet poezija vis dėlto yra ne tiek sapnų, kiek samoningumo dalykas.

Lietuviškasis siurrealizmas, manding, turi dar vieną ne visada pozityvų bruožą. Sukdamas tai įsivaizduotos pagonybės, tai įsivaizduoto Oriente link, jis kiek nutolsta nuo svarbiausiojo mūsų kultūros šaltinio — nuo vakarietiškos tradicijos; chaotiška dievų ir piktųjų dvasių grūstis kiek atitolina nuo mūsų ilgaamžės vertybių sistemos, nuo Viduržemio palikimo, nuo seno, bet daug kartų istorijos patikrinto moralinio masto.

Į pasaulinį kontekstą tikrai įsijungime tik tada, jei šio palikimo, šio masto neprarasime. Ir matau pirmiausia tris poetus, sugebėjusius į tai atsivėlgti. Visi trys jie emigrantai — Radauskas, Mackus ir Nyka-Niliūnas. Jų poezija — sąmoninga, karti, niekam lengvai neatleidžianti nuodėmių, blaiviai žvelgianti į tautos būtį, gal dar ir nesiekia Miłoszo ar Seiferto lygmens, bet teikia vilčių, kad ji kada nors pasieksime.

Tarptautinis dėmesys Pabaltijo krikščionybei

Baltijos tautų tikėjimo akademinės dienos netoli Milano

Kai rusiškojo komunizmo imperijos okupacinė valdžia ir jos įsakai nori išrauti su šaknimis krikščioniškąją tradiciją ir gilų istorinį žmonių religingumą Pabaltijo kraštuose, tai Vakarų pasaulyje kaip tik auga dėmesys šio Europos regiono krikščionybei ir Pabaltijo tautų, ypač Lietuvos, religinei rezistencijai. Ryšium su Lietuvos, Latvijos ir Estijos daugiašimtmėtinėmis krikšto sukaktimis vyksta ir dar vyks tarptautinio pobūdžio religinių, istorinių ir kultūrinių temų moksliniai simpoziumai, suvažiavimai, seminarai, nagrinėjant Pabaltijo tautų krikščioniškąjį palikimą ir dabarties herojiškąją jų rezistenciją.

Šių metų birželio mėnesį Popiežiškas istorijos mokslų komitetas surengė Romoje tarptautinį istorikų pasikalbėjimą ryšium su 800 metų Latvijos ir Estijos krikšto sukaktimi. Paskaitos ir posėdžiai vyko Sv. Jono Laterano universiteto patalpose. Visa tai jau buvo išsamiau aprašyta *Draugo* kultūriniam priede 1986 m. rugsėjo mėn. 27 d.

O rugsėjo mėnesio 8-12 dienomis Studijų savaitė, pavadinta „Storia religiosa dei Popoli Baltici“ (Baltijos tautų tikėjimo istorija) vyko Gazzada vietovėje, netoli Varese miesto, 50 km į šiaurę nuo Milano, Italijoje. Studijų dienos buvo skirtos akademiniam jaunimui ir universitetui jaunesniam mokymo personalui. Tokį mokslinį, sakykume, seminarą surengė, juo rūpinosi ir jį reklamavo Ambrozianiškas popiežiaus Pauliaus VI institutas (Fondazione Ambrosiana Paolo VI). Tai Italijos katalikų įstaiga, kuri tyrinėja Europos tautų religinę istoriją ir dokumentuoja tikinčiųjų dabartinę būklę. Institutas yra sukaukęs didžiulius bibliotekos fondus, rankraštytus. Jis kasmet ruošia bent kelias specialias konferencijas, ypač apie nepaprastose sąlygose atsidūrusias tautas, apie kurias yra mažiau kalbama negu apie kitas. Neaplenkiamos ir įvairios suaktyvinęs progos. Tokiu būdu atitinkamas dėmesys buvo atkreiptas į Lenkiją, Slovakiją, Čekiją, o 1988 metais bus neaplenkti ir tūkstantmetinė rusų krikšto sukaktis. Siemtinės Popiežiaus Pauliaus VI ambrozianiškosios fundacijos Studijų dienos buvo skirtos Pabaltijo kraštams, ypač Lietuvai.

Iš rankose turimo Studijų dienu programos lankstinuku matome, kad generalinis Studijų dienu vadovas buvo Vatikane aukštąs pareigas einas prel. Audrys I. Bačkis, o mokslinės programos vadovu buvo Popiežiškojo Grigaliaus universiteto Bažnytinės istorijos fakulteto dekanas prof. kun. Paulius Rabikauskas. Šiaip paskaitininkai buvo: vienas estas, vienas latvis, du italai ir septyni lietuviai. Visos paskaitos vyko italų kalba. Lankstinuko puslapiuose matome šias paskaitininkų pavardes: mons. Audrys I. Bačkis, mons. dr. Ottavio Cavalleri, dr. Kajetonas Čeginskas, dr. Giampietro Gobber, mons. dr. Vytautas Kazlauskas, kun. dr. Stanislavs Kučinskis, dr. Stasys Lozoraitis, prof. Paulius Rabikauskas, prof. Vello Salo ir mons. dr. Ladas Tulaba.

Studijų dienas atidarė Milano vyskupas augiliaras Carlo Colombo, kuris yra ir „Fondazione Ambrosiana Paolo VI“ pirminkas. Savo kalboje skyrė višiemis trims Pabaltijo kraštams ir jų krikščioniškajam keliui daug dėmesio, ragindamas italus tuos kraštus labiau pažinti.

Iš turimos po ranka medžiagos jau galime duoti informaciją apie kai kurias šių Studijų dienu paskaitas ir bendrąją jų eigą.

Po įvadininių Studijų dienu generalinio vadovo prel. Audrio Bačkio Pabaltijo krikšto sukak-

čių ir šių dienų situacijos akcentų labiau bendrinę paskaitą skaitė Studijų dienu mokslinės programos vadovas kun. prof. Paulius Rabikauskas, nušvieddamas lietuvių, latvių ir estų vakarietiškąją istoriją kelią ir būtiną vakariečių ištikimybę Pabaltijo kraštams jų šiandieninėje ir sunkioje situacijoje.

Estijos religinio gyvenimo istorinę raidą ir šios dienos būklę aptarė estas kun. Vello Salo iš Toronto (Kanada). Pabaigoje dar paskaitė pluoštą estų poezijos, išverstos ir į italų kalbą. Jis pats yra Italijoje gyvenęs 20 metų.

Latvijos religinio gyvenimo vaizdą nuo prieškrikščioniškų laikų iki šios dienos vaizdžiai nupiešė latvis kun. dr. Stanislavs Kučinskis. Jis jau 30 metų vadovauja programai latvių kalba per Vatikano radiją. Savo temą padalijo į tris skyrius: 1. latvių genčių prieškrikščioniškoji religija (gimininga ir kitiems baltams), 2. krikščionybė Latvijoje atėjimas ir jos kelias iki mūsų laikų, kitoms tautoms ir valstybėms vis įsiterpiant į jos raidą, 3. krikščionybė dabartinėje Latvijoje: neva atskirta nuo valstybės, o iš tikrųjų visa savo veikla priklausoma nuo valstybės užmačių. Visa tam pailiustruoti paskaitininkas pateikė apšiai pačių naujausių duomenų.

Antradienį skaityta prof. kun. P. Rabikausko paskaita sukosi apie svarbesnius Lietuvos religinės istorijos etapus. Nušviestas Mindaugo bei Jogailos krikšto aplinkybės, pasvertas bandymas įsigalėti protestantizmui, aptartas katalikybės atsivėlavimas, daug žalos padarė karai su Maskva ir švedais ir gajūs religinio gyvenimo bei kultūros kilimas.

Trečiadienį bendrąjį žodį papildė kun. Vincas Pupinis, gyvenęs Romoje ir Vatikano radijuje dirbęs jėzuitas. Jis kalbėjo apie pravoslavus ir katalikus Lietuvoje. Priminė, kad XIII ir XIV amžiuje gyvenę penki lietuviai pravoslavai yra paskelbti šios bažnyčios šventaisiais. Siūlė žvelgti į šiuos tikėjimo brolius ekumeninėje dvasioje, nes jie patys nori drauge su mumis priešintis visur besiskverbiančiam ateizmui.

Apie lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinius etapus skaitė

paskaitą jaunas lingvistas, nuostabiai gerai susipažinęs tiek su Lietuvos praeitimi, tiek su lietuvių literatūra, kalbų dėstytojas katalikiškame Milano universitete — dr. Giampietro Gobber. Užgriebes lietuvių literatūrą, plačiau apibūdino Donelaičių, Maironį, Krėvę, Mykolaičių-Putiną, Brazdžionį, Bradūną. Tai buvo italams puikus įvadas į mūsų literatūrą.

Lietuvos atstovo prie Šventojo sosto dr. Stasio Lozoraičio paskaita daugiau liėtė mūsų tautos devynioliktojo šimtmečio negandas, kurios sunkiausiose sąlygose religinio gyvenimo ir tautos nepalaužė, o išvedė į Nepriklausomybės laikotarpi. Bažnyčios priartėjimas prie liaudies čia buvo vienas lemiamų tos raidos akstinių. Jis vienas reikšmingiausių ir šiandien, jis bus toks pat ir ateityje.

Kitų prelegentų temos programos lankstinuke įrašytos itališkai taip: Kajetonas Čeginskas, „Le aspirazioni del popolo lituano: prospettiva storica“; Vytautas Kazlauskas, „Valori umani e cristiani nella resistenza e nella lotta per la liberta del popolo lituano“; Ottavio Cavalleri, „La missione di Mons. Ratti nei Paesi Baltici“; Ladas Tulaba, „La Chiesa lituana dopo la II guerra mondiale“.

Buvo ir tam tikrų priedinių programos dalykų: išvyka Studijų dienos dalyvių į garsią Marijos šventovę kalnuose, vadinamą Madonna del Monte, dviejų jaunų pianistų koncertas ir kt.

Šios Studijų savaitės dalyviai, išklaudę visų relicijų, nutarė kreiptis į Italijos episkopatą, kad čia nagrinėti klausimai ir ateityje būtų nuolat pagilunami. Nutarta neaplenkti ir Italijos valdiškos istaigų, kad jos nuolat ne tik primintų, bet ir aktyviai gintų krikščionišką Pabaltijo tautų teises.

Akademinio lygio akademiniai auditorijai pačių italų institucijos suorganizuotos Pabaltijo krikščioniškosios istorijos Studijų dienos buvo puikus įvadas ir į artėjančią Lietuvos 600 metų krikšto sukaktį, kuri yra taipgi krikščioniškosios Vakarų kultūros raidos neatskiriama dalis.

krp.

Vitoldis Trušys. Iš lietuvių mitologijos. Granito mozaika Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros vestibulyje. 1974-1978.

Vitoldis Trušys. Iš lietuvių mitologijos. Granito mozaika Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros vestibulyje. 1974-1978.

Trisdešimt trečiasis Santaros-Šviesos suvažiavimas

Trisdešimt trečiasis Santaros-Šviesos federacijos suvažiavimas įvyko 1986 m. rugsėjo mėn. 4-7 d. Tabor Farm, Sodus, Michigan. Čia spausdinama jo apžvalga sudaro keletas korespondentų užgriebti ar plačiau aptarti programos momentai. Nuotraukas iš suvažiavimo parūpino Henrieta Vepštienė.

Ketvirtadienis, rugsėjo 4 d.

Santaros-Šviesos federacijos suvažiavimas prasidėjo Vytauto Kavolio paskaita „Nusivylimas istorija ir savivaizdos revidavimas“, kurioje buvo kritiškai paliestas Nepriklausomos Lietuvos intelektualinės tradicijos formavimasis. Pagal Kavolį, priešnepriklausomybiniais laikais intelektualų lietuvių tarpe visai nebuvo. Buvę tik inteligentai. Nepriklausomos Lietuvos intelektualų bendras požymis buvęs kritiška laikysena įvairių tuolai kinio gyvenimo aspektų atžvilgiu.

Po to buvo Liūto Mockūno pravesamas pokalbis su Vilniaus Jaunimo teatro aktoriumi Vladu Bagdonu. Vladas Bagdonas įdomiai papasakojo apie savo kelią į teatrą, apie Jaunimo teatro bei kitų Lietuvos teatrų veiklą ir pasaulyje garsijančio Jaunimo teatro režisieriaus Eimanto Nekrošiaus režisūrinę praktiką. Auditorijai buvo pademonstruotas netgi ir Nekrošiaus naudojamas vaidybinių stilius. Vladas Bagdonas pašnekesys iššaukė gyvą publikos susidomėjimą.

Vakare prozininkas ir kanadietiško literatūros žurnalo redaktorius Antanas Šileika pokalbyje „Jaunesnieji lietuviai menininkai Kanadoje“ skaidriai ir vaizdžiai papasakojo apie pristatę grafiką Otis (Kazimiera) Tamašauską, poetą Ray Filip (Raimundą Pilipauską) ir „rock and roll“ bei video menininkę Jennifer Dean (Kristiną Puidokaitę). Idomu, kad šie plačiai žinomi lietuviai beveik nežinomi lietuviai menininkai jau ilgesni laiką sėkmingai dirba Kanados meno

Santaros-Šviesos suvažiavime 1986 m. rugsėjo mėn. 4-7 d. Tabor Farm, Sodus, Michigan: istorikas Vytautas Merkys, rašytojas Juozas Aputis, Audronė Misianienė, Romas Misianas, Rita Kavolienė ir Vytautas Kavolis.

pasaulyje. Tamašauskas yra surengęs daugelį sėkmingų parodų geresnėse Kanados galerijose, o Ray Filip yra išleidęs keletą poezijos rinkinių anglų kalba. Visi šie menininkai domisi savo lietuviškais šaknimis. Kai kurie iš jų yra lankęsi Lietuvoje.

Po trumpos pertraukos tas pats Antanas Šileika pravedė kūrybinį pokalbį su poetu Ray Filip. Kalbėdamas pusiau lietuviškai, pusiau angliškai, ir su gera doze humoro, Ray Filip papasakojo savo asmenišką gyvenimo klystkelius ir kelią į Kanados poezijos avangardą.

Liūtas Mockūnas

Penktadienis, rugsėjo 5 d.

Penktadienio ryto programa prasidėjo Rimvydo Šilbajorio pokalbiu su rašytoju Juozu Apučiu. Kodėl ir kaip Aputis pasidarė rašytoju? — Iš ilgesio, pašėlusio nerimo, noro suprasti, ką reiškia žmogaus geisena išsakyti to ilgėjimosi sampratą. Vieni imasi teptuko, kiti plaktuko, o Aputis plunksnos. Gal toji

mūza pas jį atėjo per motiną. Būdamas aukštaitė — gera pasakotoja, ji perdavė sūnui ne tik savo, bet ir Apučio senelio pasakojimus. Į klausimą apie naujas moteris rašytojas, Aputis atsakė, kalbėdamas apie Jolitą Skabliauskaitę, Zitą Čepaitę, Jurgą Ivanauskaitę. Jos labai gražiai įsitarpoja į lietuvišką prozą su savo smulkiuoju žanru, kuris taipgi praktikuojamas Granauško, Šavelio, paties Apučio. Kodėl novelės, o ne romanai — klausė Rimvydas Šilbajoris. Novelėje jaučiuosi laisviau, juk aš ir esu arčiau savęs, namuose — atsakė rašytojas. Įvykiai nevedžioja autoriaus. Dvasinis turinys yra svarbus. Žmogiškumo momentas, kaip ir kitų kūryboje, yra pats svarbiausias. Kūrėjas nori paleisti herojų ir jam leisti būti žmogumi ir ieškoti kitų žmonių šiame, taip sparčiai nužmogėjančiame pasaulyje.

Savo paskaitoje „Namų kalba svetimoje šalyje“ Valdis Zeps teigė, kad latvių imigracija sugeba laisvai kalbėti bei rašyti latviškai apie literatūrą ir filosofiją. Tačiau buitiniame gyvenime ir buitiniams daiktams nėra latviškų žodžių. Jo pasiūlymas būtų surasti ar sukurti latviškus žodžius kiekvienam daiktui ar daikteliui Sears Roebuck kataloge; tada būtų visiems laikams išvalyta latvių kalba nuo sulatvintų angliškių žodžių. Skundėsi, kad latviški laikraščiai nesidomi buitinių žodžių turėjimo reikalu ir jų svarba kasdieniniame gyvenime. Net ir literatūriniai kursai neranda laiko virtuvinei kalbai. Dėl to net ir patys dėstytojai neturi latviškų pakaitalų žodžiams kaip „porch“, „cereal“, „baby sitter“, „parking“, „mop“, „ketchup“ ir t.t. Baigdamas užklause, ar ne tas pats ir pas jus, lietuvius?

Savo paskaitoje „Sąžinės istorinės formos ir dabartinis supratimas“ Algis Mickūnas vedė pokalbį su rytietišku Ying ir Yang principu. Sąžinė yra kultūros padarinys, o su sąmone mes jau gimstame. Hinduizmo/brahmanizmo principas yra sąžinės kryptis — kraujo ryšys. Kraujas riša ir jis yra viskas. O jei reikia kovoti, reikia sprendimo, kad užmirštum, jog nereikia trokšti. Budizmui pagrindinis klausimas yra kančia. Gyvenime viskas eina pražūtin: kaip palengvinti kančią? Tik per apšvietą, o apšvietą yra suprantama tik patirtimi. Vakaruose „Sokrato dilema“ — kada kolektyvine sąžinė priešpastatoma asmeniškajai — yra išsprendžiama mirtimi. Sąžinė turi būti pritaikoma tik išdirbtiems visuomenės reikalavimams.

Paskaitoje, pavadintoje „Mokslo kūrimas“, Edvardas Kaminskis kalbėjo apie griežtuosius mokslus, kaip žmogaus kūrybinio potencialo

išvystymo šaka. Aptarė mokslo metodiką, kaip mokslinis darbas iš tikro vyksta, pabrėždamas ir racionalius, ir intuityvius mokslo kūrimo aspektus. Pristatė mokslo kaip vaizduotės žaislą ir tos vaizduotės sukurtų hipotezių metodinį tikrinimą ir tuo būdu teorijų išvystymą ir jų augimą. Taip pat pristatė mokslo estetinius aspektus, kurie ne mokslo žmonėms yra sunkiau suprantami. Galop palygino mokslininkų kaip kūrėjų ypatybes su meno kūrėjų ypatybėmis. Paminėjo visuomenės įtakas į mokslo kūrybą, minties laisvės svarbą ir sąlygas, kuriais suvaržomas ir mokslo, ir meno kūrėjas autoritarinėse visuomenėse. Trumpai nurodė, kaip lietuvių tautinės auklėjimo tradicijos paveikia mokslo žmonių išsivystymą ir kokios visuomeninės įtakos tai asprendė ir seniau, ir dabartyje.

Vladas Bagdonas savo recitalyje „skaitė“ arba deklamuvo ištraukas iš Justino Marcinkevičiaus dramos „Daukantas“. Tai buvo užburiantis Daukantas, kurį Bagdonas vaidina Vilniaus Jaunimo teatre. Po to ėjo kraupus Vinco Mykoliaičio-Putino eilėraštis „Marche macabre“. Romo Sadausko apsakymėliai „Baravyko brolis“ ir „Arteka“ savo nuoširdžiu vaikišku pasauliu užbaigė Bagdonos vakarą. Lietuvos scena vertai gali didžiuotis Vlados Bagdonos sukurtu Daukanto vaidmeniu. Aktorius-interpretatorius Vladas Bagdonas pirmą pažinčiai paliko Lietuvos teatro dalį pas mus.

Lakštuonė Vėžienė

Šeštadienis, rugsėjo 6 d.

Trečiąją Santaros-Šviesos suvažiavimo dieną rašytojas Juozas Aputis skaitė paskaitą „Broniaus Radzevičiaus kūrybos genezė“. Juozas Aputis, didelis Broniaus Radzevičiaus kūrybos gerbėjas, vertintojas ir (anot jo paties) būtų laimingas, jei būtų ir sekėjas, pirmą kartą viešai kalbėjo apie Broniaus Radzevičiaus kūrybą, nes, kaip jis pats yra sakęs, „ne iš naivių užgaidų“, bet todėl, kad yra „principingai nusistatęs prieš tuos žmones, kurie nusitveria kokį kūrėją, nebegyvenantį jau, ir, tarytum kokį žemės gabalą, eksploatuoja, neprisileisdami kitų...“ Tačiau išsivijos visuomenei jis negali šito atsakyti, „tarsi vidinis poreikis liepia tai padaryti“ — sakė rašytojas.

Juozas Aputis yra vienas iš tu retų liudininkų, kuriems teko bendrauti su Bronium Radzevičium, o be to, būti vienu pirmųjų Broniaus Radzevičiaus kūrybos vertintojų (Juozas Aputis idėjo Broniaus Radzevičiaus novelę į *Literatūrą ir meną* 1965 metais. Aputis pasakojo apie savo pažintį su Radzevičium, jaunu tamsiaplaukiu vaikinuku, atnešusiu savo novelę į *Literatūros ir meno*

Balys Auginas * Žiedas, aušra ir nendrė

SVAJONIŲ ŽINGSNIAI

Kapas yra urna, kurio sudėti atminimai
apie žmogaus sielą.

Axel Munthe

Kapų tyla užklotos gėlės
Svajonių amžinųjų
Žmogaus, išėjusio Namu —

Paliko tik buities šešėlis,
Suklupusi šakelė tujų,
Paminklo kalbantį akmuo —

Jo dienos — žolė apžėlė,
Nuo ašarų naktis sušlapo,
Troškimai — erskėčiais apaugs —

Kažkas pasodino gėlę
Ant vienišo kapo: —
Ir žydi žingsniai žmogaus —

ŽIEDAS, AUŠRA IR NENDRĖ

— Kas yra kūdikis? —
Tu paklausė manęs.
— Žiedas ant motinos
Meilės medžio,
Žydro sapno pily
Gyvenas —

— O kas motina?
Tu teiravais.
Ir tariau: — Tai aušra
Pumpurų taurėje,
Ir palinkus delčia
Ties mieguistais javais —

— O žmogus? O žmogus? —
Tavo akys — smalsumo lašai,
Kai žinajimo duonos prašai —

Ir sakau:
— Jis — sapnuojanti nendrė,
Ir paukštis be sparnų,
Įkvėpimo plunksną pametęs —
Jis miršta, netekęs sapnu —

— Toks mūsų žemės žmogus:
Sapnuose jis augina
Vilties daigus —

GIMTADIENIAI

Žmogaus gimtadieniai — tarytum žvakės,
Degą ant metų kelrodžio stulpų —
Ir lyg nuskrudusių dienų plaštakės,
Sugrižusios iš vasaros dangaus —
Su jom aš vėl kalbu: —

— Sakyt — tolimas dar mano kelias?
Ar laikrodžio gegutė dar ilgai čiučbės?
Ar liksiu aš vainikas žalias?
Ar tik žolės šnarėjimas
Prie tylinčios duobės? —

Sekundėms lašant į kelionės smėlį —
Akimirku liepsna ir pelenai veide —
Kandžių spyglius ir nevilį pakėles,
Tikiu: — nežinomos oazės mėlyj
Aš patekėsiu pasakų žvaigždė! —

ATŠIPUSIO ŽAIBO EPIGRAMA

Tikiu dar
Prietaras senais:
Likimas
Mūsų laimę grobia! —
Vieni išlėks
Gal pelenais,
Kiti atguls
Į drėgną
Duobę —

Galbūt lemtis tavo
Herojum pažymės,
O gal padovanos
Tik skausmą
Sukapoto slieko —
Sudegsi, lyg sužvilgęs
Žaibas be žymės —
Atšipės, nesukėlęs griausmo,
Nepalikęs nieko —

Santaros-Šviesos suvažiavimo programos vedėja Lakštuonė Vėžienė ir paskaitininkas Saulius Sužiedėlis.

vienkiemį netoli Utenos. Karo metais grįžęs iš fronto tėvas (1944 m.) neberanda žmonos. Bronius Radzevičius tampa našlaituku. Anot Apučio — „tai nėra ypatinga istorija, tai paprasčiausia gyvenimo atkarpelė, kuri tenka daugybei žmonių, bet Broniui Radzevičiui tai buvo ypatingas, gal net freudiškai aiškintinas atvejis. Motinos mirtis ir svetimo žmogaus atėjimas yra išieties taškas požiūriui į visa, kas dėjosi tolimesniai jo gyvenime.“ Bronius Radzevičius toliau auga su pamotėm, kurios, kaip Aputis teigia — niekuo neišsiskiriančios, aiškios kaimo moterys, bet Radzevičiui pamotės vaidas įstrigęs kaip kažkas ypačai juodo.

Kitas faktas, į kurį Juozas Aputis atkreipia dėmesį, yra tėvo mirtis. 1958 metų rudenį nuskesta tėvas. (Tėvas dirbes spirito varyklėlį, mėges išgerti, turėjęs vienadienio gyvenimo potraukį, buvęs simpatingas, imlus). Su šiuo ir kitais dalykais Aputis susieja vandens motyvą Radzevičiaus kūryboje. Mokyklą Broniui Radzevičiui teko baigti internate. Po to jis įstojo į (Nukelta į 4 psl.)

Santaros-Šviesos suvažiavime aktorius Vladas Bagdonas su Liūtu Mockūnu.

Santaros-Šviesos suvažiavimo paskaitininkai Edvardas Kaminskis ir Vytautas Kavolis.

Santaros-Šviesos suvažiavimo literatūros vakare Nijole Martinaitytė kalbėjo apie „Mergaitę, moterį ir Nykū-Nilūną“, o Vladas Bagdonas savo recitalyje deklamuvo Justino Marcinkevičiaus, Vinco Mykoliaičio-Putino ir Romo Sadausko kūrinius.

Nuotraukos Henrietos Vepštienės

Vakaras su Jone Kvietyte

Šių metų rugsėjo 19 d. Jaunimo centro kavinėje, Chicagoje, įvyko vakaronė su viešnia iš Kanados dailininke Jone Kvietyte-Young. Šis vakaras buvo staigmena, nes nedaug kas iš meno mėgėjų žinojo apie šią menininkę, kuri dabar gyvena Calgary, Alberta.

Dail. Jonė Kvietyte-Young apie 30 m. buvo išraiškos šokio šokėja, tiksliai 1979 m. baigė meno mokyklą. Per pastaruosius šešerius metus dailininke labai daug dirbo, sukūrė didelį skaičių meno darbų, turėjo 12 individualių parodų ir dalyvavo maždaug 60 kartų bendrinėse parodose. Ji yra gimusi po tokia laiminga žvaigžde, kad visi jos darbai su dideliu pasisekimu yra paplitę po visą Kanadą — jos meno galerijas, muziejus, įvairias korporacijas.

Dailininke vakaronėje parodė gausų skaičių savo darbų skaidrėse, taip kad žiūrovai puikiai galėjo susipažinti su jos menu. Iš jos pačios sužinojome, kad ji kuria savo meno darbus serijomis, susidedančiomis iš 36-40 paveikslų. Pirmąją seriją autorė parodė ir apibūdino, kaip pavadintą „Manhattano bučių elegija“. Tai buvo įvairios technikos (kolasas, akrilika) paveiksliai, kuriuose dominavo lūpos (jos buvo raudonos, žalios, mėlynos), širdys, žvaigždutės. Dailininke puikiai pagavo ir atvaizdavo amerikietiška pigų blizgesį. Šie New Yorkui būdingi, žaismingi ryškių spalvų darbai buvo lyg įreminti teatro scenoje ir televizijos ekrane.

Antroji serija, susidedanti iš 40 paveikslų, pavadinta „Dangaus skaitymas“. Čia dailininke taip pat mišria technika vaizduoja dangaus ir gamtos elementus: planetas, žvaigždes, sniegą, gėles, vaivorykstes. Panašiai dailininke tapo raganų ir angelų serijas.

Gėlių serijoje „Orchidėjos“ dailininke naudoja skystus akrilikos dažus. Šia technika ji išgauna akvarelės paveikslų įspūdį. Jos įvairios skirtingos orchidėjos yra žavios savo formomis ir aiškiu pasteliniu koloritu.

Kačių serijoje dailininke išreiškia nuotaikingą humorą. Jos kaitytės taip guli medyje, kad jų kūnai sudaro medžio formą. Šios katės yra taip pat išdaigaujančios akrobatės.

Pamačiusi iš Kinijos atvykusios Beidžing operos spektaklius, dail. Kvietyte sukuria seriją darbų šios operos tema. Abstraktinių

Dailininke Jone Kvietyte-Young rugsėjo 19 d. vakaronėje, Jaunimo centro kavinėje. Nuotrauka Jono Tamulaičio

brovų formomis autorė puikiai išgauna šios operos nuotaikas. Erdvėje skrajojanti ir plėvesuojanti, ryškiai spalvotos kaspinių ir rūbų formos suteikia žiūrovui savotišką įspūdį, būdinga šiai kiniečių operai.

Labai įdomūs ir nuotaikingi yra jos darbai, nutapyti vienai vaikų ligoninei išpuošti. Realistiniuose, spalvinguose kūriniuose matome procesiją įvairiausių gyvūnų — parodoja dramblys, žirafa, beždžionė, replioja vėžlys, skraido aplink juos paukščiukai, plaukioja žuvis. Visi šie zoologijos sodo gyventojai yra pritaikyti vaikiškai vaizduotei.

Pabaigai dail. Jonė Kvietyte parodė skaidrėse pradėtą vėliausią seriją darbų, pavadintą „Fans West“. Čia vėl ji grįžta prie rytiško meno. Ant japoniškos išskėtos vėduoklės formos ji tapo vakarietiškos kultūros įvaizdžius. Tarp suabstraktintų formų galėjome įžiūrėti viename — Humphrey Bogart, kitame — Marilyn Monroe veidus. Panau-

dota monotipo technika; kūrinių atrodė elegantiški, švariai išbaigti.

Pasiibaigus skaidrių vakarui, buvome nustebinti šios menininkės produktyvumu, meninės išraiškos priemonių technika, dinamiška vaizduote, formų ir spalvų raiška. Nors ir negalėjome pamatyti jos darbu originalus, buvome patenkinti, pamatę juos skaidrėse. Jos kūryba tokia pat dinamiška ir optimistiška, kaip ir pati dailininke.

Saulė Jautokaitė

Chicagos teatruose

Satyra: Maskvoj ir New Yorke

Siurrealistinė satyrinė šaltojo karo komedijoje „Highest Standard of Living“, kurią iki lapkričio 2 d. stato Remains teatro ansamblis (3319 North Clark), vaizduojamas universitetą baigęs studentas, kuris studijavo revoliucijos meto rusų literatūrą. Jis važiuoja į Maskvą rinkti medžiagos savo moksliniam darbui. Čia jis turi reikalų su atgraisiais bolševikų pareigūnais, KGB žmonėmis, jį apkulia vaikų gauja, ligoninėje suartėja su tipingu rusų pacientu ir su simpatinga gydytoja.

Tačiau jis priverčiamas grįžti į JAV. New Yorke susiduria su gengsteriais, su slaptąja policija, su viliojančia psichoanaliste. Ir čia jį apkulia vaikų gauja. Problema sudaro, kai iš Rusijos atvyksta jo kviesta pas jį apsigyventi ana gydytoja.

Vaidinimas vyksta gyvai, linksmai, vaizduojamos panašios negerovės vienur ir kitur, pasityčiojant iš išryškintų neigiamybių abiejuose kraštuose. Vaidinimas intriguojantis, žiūrovas jį su dėmesiu seka. Gaila, kad ir čia neišvengiama vulgarumų.

Komedijoje 22 personažai, kuriuos atlieka 10 patyrusių aktorių ir dar 7 vaikai. Aktoriai igudę vaidyboje, gana sėkmingai kalba su rusiška diktacija. Harry J. Lennix yra baigęs Northwestern universitetą, Jodie Markell studijavusi interpretaciją tame pat universitete, Richard Radutzky teatro studijas išėjęs Northwestern universitete, o lenkas Maciej Suszynski vaidinęs Lenkijoje ir Londone. Alan Wilder reikšėsi filmuose ir televizijoje.

Komedijos autorius Keith Reddin mokslus išėjęs Northwestern universitete ir Yale dramos mokykloje. Režisierius Michael Maggio, kurio ranka ryški šiame pastatyme, yra buvęs pirmaujančio Goodman teatro režisieriumi.

J. Pr.

Trisdešimt trečiasis Santaros-Šviesos suvažiavimas

(Atkelta iš 3 psl.)

universiteta, matematikos fakulteta. Bronius Radzevičius turėjęs gerą galvą, bet matematika jam nepatiko, išlaikęs pirmą sesiją fakultetą meta, išvažiuoja dirbti į plytinę, ten irgi nepatinka, grįžta į Vilnių, įstoja į profesinę mokyklą, gauna frezutojo specialybę, dirba gamykloje, meta, iš naujo įstoja į universitetą, į lietuvių kalbos ir literatūros fakultetą. Studijuodamas nepasizymėjo niekuo, niekas nežinojo, kad jis rašo. Net nesileidavo į diskusijas apie literatūrą. Dabar, sukūrus mitą apie Bronių Radzevičių, sakoma, kad jis labai įdėmiai klausydavo, kad net grimasas išdarinėdavo, bet kitai mano, kad jis galbūt net negirdėdavo, kas auditorijoje vykdavo, jo rega ir klausia būdavo kažkur anapus. Yra net ir patvirtinimų, kad ta erzelyne (Radzevičius gyveno bendrabuty), tas sukčiavimas, gyrimasis jaunuju „rašytoju“, kurie jau spausdinosi) Broniui Radzevičiui nepatiko. Jis buvo nuošaly, bet matyt, kad jau „šetoną galvojo“. Manė, kad „kai vieną kartą stryktelsiu, tai visi nutilsit“. Jo charakteriui būdingas slaptas noras išsiveržti, išskilti, pranokti kitus prasmė. Neigdamas gyvenimo materialią pusę, bodėdamasis ka kaipo menininkas ir dvasingas žmogus, jis tuo pačiu labai šito norėjo. Galėjo būti, kad jis jau slapčia kūrė tuos planus, todėl baigęs universitetą taip greit jis išleido novelių knygele *Balsai iš tylos* (1970). Santūresni ir dėmesingesni žmonės pastebėjo, kad tai iš tiesų yra talentingas žmogus. Po to — milžiniška tyla. Tas tylos laikotarpis tęsėsi lygiai devynerius metus. Per tą laiką buvo išspausdinti trys keturi jo apsakymai mažesniuose žurnaluose. Po devynerių metų išėjo *Priešaušrio vieškelio* I dalis. Tai buvo didelis įvykis. Džiaugsmo buvo visiems, kam kultūra ir literatūra ir apskritai dvasinis gyvenimas ir visos jo slinkty yra brangios. Smagus tai įvykis buvo ir pačiam Broniui Radzevičiui. Jis buvo priimtas į Rašytojų sąjungą, po to gavo Žemaitės premiją, buvo pakviestas į televizijos laidą. Tai įvyko pavasarį, o spalio mėnesio 10 d. jis nusizudė (nusiškandina). Tai buvo baisus smūgis visiems, kas jį pažinojo. Tas nusižudymas Apučiui labai keistai siejasi su Broniaus Radzevičiaus tėvu. Pasirodo, kad net Broniaus senelis yra nuskendęs. Taip baigėsi jo gyvenimo kelias, prasidėjo kūrybos kelias. Liko rankraščių baisesios krūvos; 1500 puslapių novelių, 1500 puslapių romano *Priešaušrio vieškeliai* antrosios dalies, keturi lagaminai užrašų knygučių, vienas lagaminas dienoraščių. Tada visi suprato, kur buvo tie devyneri metai. Bronius Radzevičius, anot vieno rašytojo, vienintelis atvejis iš jaunesnės kartos žmonių, kuris taip sąmoningai ruošėsi rašytojo darbui, taip sąmoningai dirbo, nelįsdamas, neįknyrdamas. Vis sakydavo šeimai: „Dar neatėjo mano laikas, ateis.“ Perskaitęs ką nors, sakydavo: „Neblogai parašytas, bet man atrodo, kad aš parašysiu geriau“.

Juozas Aputis, daug prisidėjęs prie rankraščių tvarkymo, papasakojo, kokių sunkumų buvo juos tvarkant. 1500 puslapių medžiagos, kurią reikėjo apdoroti, sukėlė ypatingų problemų. Sunku buvo atskirti, kur rašytojo pastabos, kur romanas. Daug kas kartojosi, reikėjo trumpinti. Aputis prisipažįsta, kad tobulai šito darbo atlikti negalėjo. Jo pasiteisinimas buvo Broniaus Radzevičiaus pasitikėjimas juo; Radzevičius prašydavo Apučio išbraukti, išmesti kai ką, jam buvo daug lengviau parašyti, negu paskui sutvarkyti. Pirmąją *Priešaušrio vieškelio* dalį Radzevičius atidavė sutvarkyti į redaktorės rankas.

Bronius Radzevičius (1940-1980)

Ta dalis yra dar gana pasklidusi, nesuveržta, pasak Apučio.

Pareikšdamas mintis apie Broniaus Radzevičiaus kūrybą, Juozas Aputis sulygino *Priešaušrio vieškelius* su Vinco Mykolaičio-Putino *Altorių šešėly*. Jo nuomone, „išgyvenimo sukėlėjų padalos yra vienodo dydžio, vienodo karščio.“ Juozas Aputis išskyrė keletą momentų Radzevičiaus kūryboje, ypačiai išsiskiriančių iš įprastinės lietuvių literatūros. Pirmiausia — tai be galo didelis dėmesys moteriai. Anot Apučio, „lietuvių rašytojai apie moteris rašo nedrąsiai, su elegancija ar tragizmu“, bet Radzevičiaus kūryboje „tas amžinas moteriškumas yra toks ryškus, kad pereina net į gamtovaizdžius“. Kitas dalykas — tai pagalba senatvei, senam žmogui; toks dėmesys matyti tik pas Krėvę, pagal Aputį. Aputis su susižavėjimu kalbėjo apie Broniaus Radzevičiaus sugebėjimą pastebėti ir stengtis lygiuotis į tai, kas yra gražu; iškilus sukurti mūsų kultūroje, apie Radzevičiaus sugebėjimą aprašyti Kiprą Petrauską, nors neaišku, ar jis yra ji kada matęs.

Aputis skaitė ištraukas iš Broniaus Radzevičiaus autobiografijos, pateiktos stojant į Rašytojų sąjungą, kuri buvo pati ilgiausia turbūt per visą pokarinę Rašytojų sąjungos istoriją. Čia buvo išdėstyti jausmai ir rašytojo credo: „Atotrūkio jausmas, nepasitikėjimo jausmas tebėra gyvas ir dabar, nes jaukios namų šilumos vaikystėje nesu patyręs“. Moralinio tobulėjimo poreikis, kurį Bronius Radzevičius teigė

esąs paveldėjęs iš motinos, „siekimas išsiaiškinti, įveikti, suprasti pasaulį tebėra gyvas ir dabar.“ „Menas turi tonizuoti gyvenimą, teikti jam sveiką ritmą, tempą, apvalyti nuo antraeilų apnašų, turi remtis tuo, kas perspektyviausia, gyvybingiausia, patikrinta kartu, atlaikę visus išbandymus, menas turi žadinti pasitikėjimą savim ir kitais, žadinti savo vertės pojūtį, kad kiekviena egzistencija nėra menkavertė atsitiktinė“. „Jeigu nėra literatūrinio patriotizmo, negali būti ir didelės literatūros“.

Aputis perskaitė keletą sakinių iš Broniaus Radzevičiaus paskutinio rašto, kuris buvo paliktas ant stalo 1980 m. spalio 9 d. „su sunkiai apčiuopiama viltimi, kad kas nors jį suras“. Kai susirinko draugai, sukviesti jo šeimos, nes jiems kėlė nerimą Broniaus kalbėjimas apie baltą šviesą, nė vienas neatkreipė dėmesio į raštą. Jis buvo surastas tik po rašytojo mirties. O žodžiai ten buvo tokie: „Dėl mano mirties nieko nekaltinkite, šviesa tokia balta ir taip akina, pats tampa bekūnis, besvoris. Sėkmės, mielieji bičiuliai, ir žodžiai mums nebereikalingi, beje, ir mano balsas jau nebe mano, nežmoniškas, jis kažkokios didžiulės baltos šviesos moteris. Ten visa net plyšta...“ „Ir nepamirškite mūsų gimtos žemės Lietuvos. Ne vienas yra šitaip išėjęs“.

Apučio manymu, mirties priežastimi galėjo būti rašytojo persitempimas, nes nė vienas rašytojas tiek nėra parašęs per tokį trumpą laiką, šalia tarnybos.

Diskusijų metu Aputis išreiškė viltį, kad netolimoje ateity bus išleisti Broniaus Radzevičiaus dienoraščiai, kurie yra įdomūs ypatingu dėmesiu tik kūrybai. Broniaus Radzevičiaus raštai yra kruopščiai saugojami ir tvarkomi.

Šiandieną, kai rašau apie Bronių Radzevičių, sukanka lygiai šešeri metai nuo tragiškosios rudens dienos, kai Bronius Radzevičius atsisveikino su draugais ir pasauliu. Apima liūdesys, bet kai atsiverčiu jo knygą ir į mane prabyla kritiku dar neišlukštentai, laiko nepaliesi Broniaus Radzevičiaus žodžiai, pajuntu džiaugsmą, kad galiu su juo bendrauti, kad laikas ir mirtis negali sunaikinti jo buvimo tarp mūsų.

Alma Jakimavičiūtė (Tęsinys ateinantį šeštadienį)

Kultūrinė kronika

• Tomo Venclovos ir Česlovo Milošo pokalbį laiškais — „Dialogas apie Vilnių“ išidėjo metraštis *Cross Currents: A Yearbook of Central European Culture*, no. 5, Michigan Slavic Materials, no. 26, 1986, leidžiamas Michigano universiteto Slavų kalbų ir literatūros departamento, Ann Arbor, Michigan. Metraštį redaguoja Ladislav Matejka. Į redakcijos patariamąją komisiją įeina: Stanisław Barańczak, Avigdor Dagan, Danilo Kiš, György Konrád, Milan Kundera, Czesław Miłosz, H. Gordon Skilling, Josef Škvorecký, Tomas Venclova, Wiktor Weintraub. Pastebima, kad jos narių tarpe yra ir žymieji Vakarus iš Rytų-Vidurio Europos pasitraukę disidentai rašytojai.

CROSS CURRENTS

„Cross Currents“ (no. 5) viršelis su Hana Hamplová nuotrauka — makulatura paverstos knygos Prahėje.

Visa metraščio trečioji dalis skirta lietuviškoms temoms ir iliustruota Vilniaus vaizdais. Šalia „Dialogo apie Vilnių“ spausdinami penkių Tomo Venclovos eilėraščių vertimai: Padėkos diena, Muziejus Hobarte, Ruduo Kopenhagoje, Berlyno metro: *Hallesches Tor*, Prieš pat vidurį liepos. Idėta Arcadius Kahan apybraiža apie Vilnių „Šiaurės Jeruzalė“ ir Joseph Brodsky poema, dedikuota Tomui Venclovai, pavadinta „Lietuviškasis noktiurnas“.

NAUJI LEIDINIAI

• I LAISVĖ Nr. 97 (1986 rugsėjis). Rezistencinės minties ir politikos žurnalas. Leidžia Lietuvos fronto bičiuliai tris kartus per metus. Redaktorius — Juozas Baužys, 7225 West Higgins Avenue, Chicago, IL 60656. Redakcijos talkininkai: Česlovas Grincevičius ir Adolfas Markelis. Administratorius — Jonas Prakapas, 14 Thelma Drive, Bakersfield, CA 93305. Metinė prenumerata JAV, Kanadoje ir Australijoje — 10 JAV dol. Europoje ir Pietų Amerikoje — 7 JAV dol.

Šiame numeryje: Paskutinis Lietuvos laikinosios vyriausybės posėdis; pokalbis su P. Algriu Raulinaičiu, naujuoju Lietuvos fronto bičiulių tarybos pirmininku; Jono Kavaliūno mintys Lietuvos krikščioniškosios kultūros besiruošiant; pašnekesys su Leonardu Valiuku apie išsivijęs paskirti; Stasio Šalkauskio ir Prano Dovydaičio šimtmetinės sukaktys (Alina Skrupskelienė); 100 metų nuo Nepriklausomybės kovose žuvusio savanorio Povilo Lukšio gimimo (Česlovas Grincevičius); Bažnyčia ir pagrindinės žmogaus teisės (Vytautas Kazlauskas); mišrios šeimos ir lietuviybė (Daina Gudauskaitė-DeToreck); lietuviškoji jaunimo misija (Gintaras Grušas); trys politiniai mitai, kuriais remiasi sovietinė imperija (Zenonas Prūsas); Jurgis Gliuda — rašytojas ir asmuo (Elena Tumienė); Alinai Grienienei — 70 (J. Vidzgiris). Taip pat platūs skyriai: Nauji leidiniai, Vardai ir įvykiai, įvairios veiklos aktualijos, skaitytojų laiški.

Čiurlionio galerijos Jaunimo centre direktorius dail. Vincas Lukas su buvusia Čiurlionio galerijos direktore dail. Vanda Alekniene per vakaronę rugsėjo 19 d. Jaunimo centro kavinėje. Nuotrauka Jono Tamulaičio

Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, per dail. Vytauto Ciplijausko parodos atidarymą rugsėjo 12 d. susitikę rašytojai: Juozas Aputis ir Julija Švabaitė-Gyliene. Už jų — dail. Vytauto Ciplijausko tapytas Marijos Gimbutienės portretas. Nuotrauka Jono Tamulaičio